

РИТМ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКОГНІТИВНОЇ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКИХ ВИСЛОВЛЕНЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ

Розгляд різних аспектів природи емоцій у *філософії* [Античні...; Сократ...: 279-401], *психології* [Немов; Ізард; Джемс], *нейролінгвістиці* [Van Lancker: 265-277; Kitayama: 255-274] та *лінгвістиці* [Борисова: 25-34; Куліш; Бук] переконливо свідчить про складність і багатогранність феномену емоційності. При цьому, емоція, яка є частиною лінгвістичного контексту, знаходить своє відображення і в поведінці мовця, його манерах, ставленні до оточуючих, виразі обличчя, і в мовному вираженні, зокрема в інтонації. Разом з тим, відсутність системного підходу до вивчення феномену емоційності зумовлюють необхідність подальшого всебічного аналізу емоційного мовлення з урахуванням когнітивних механізмів концептуалізації емоційного досвіду людини. Отже загальна спрямованість сучасних фонетичних досліджень на розгляд емоційного мовлення у площині його лінгвокогнітивних особливостей визначають *актуальність* експериментально-фонетичного дослідження особливостей просодичного оформлення англійських висловлень на позначення позитивних емоцій. *Мета* цієї статті полягає у дослідженні ритмічної будови аналізованих висловлень шляхом встановлення і узагальнення перцептивних якостей їхнього інтонаційного малюнку.

Виходячи з того, що взаємодію логічної та емоційної сфер свідомості людини виступає як рушійна сила актуалізації позитивних емоцій в мовленні, нами обґрунтована класифікація основних лінгвокогнітивних ознак англійських висловлень на позначення позитивних емоцій, що дало підстави визначити дві групи висловлень, які розглядаються як *емоційне кліше* та *емоційний сценарій* [Красовська: 146-154]. При цьому, виявленню варіативних реалізацій інтонаційної моделі досліджуваних висловлень сприяв порівняльний аналіз їхньої ритмічної будови, яка визначалась за шкалою перцептивних градацій на основі комплексного сприйняття просодичних засобів акцентуації. Експеримент показав, що у процесі емоційної ідентифікації мовлення фразовий наголос відіграє надзвичайно важливу роль, допомагаючи слухачеві розрізняти тонкі відтінки значення, впливаючи на його адекватну реакцію щодо почутої інформації.

Досліджуючи ритмічну будову англійського мовлення у площині особливостей кодування й декодування звукової інформації комунікантом, Дж. Лавер [Laver: 526] висуває гіпотезу про те, що ритм як компонент глибинного плану інтонаційної системи доцільно розглядати як одну з когнітивних стратегій, спрямованих на формування вагомих мовних моделей. Згідно такого підходу, автор визначає ритм як усталений конструкт когнітивної системи людини, що сприяє адекватному сприйняттю мовлення та ідентифікації різних емоційно-модальних значень. Аудитивний аналіз експериментального матеріалу показав, що ритмічна будова мовлення дозволяє слухачеві декодувати лінгвокогнітивну структуру висловлення, яка утворюється завдяки відносній промінантності наголошених і ненаголошених складів у часі. Узагальнення результатів фонетичного експерименту свідчить про те, що взаємодія ритму з усіма підсистемами інтонації відбиває когнітивні стратегії формування емоційного компоненту висловлення.

Так плавний ритм, властивий клішованим висловленням на позначення простих емоцій (радість, захоплення, тріумф), формується за рахунок регулярного чергування наголошених і ненаголошених складів у середині інтонаційної групи. Наприклад, кліше, за допомогою якого мовець виражає своє захоплення домівкою друга **I think, it's brilliant.**|| [Harry Potter], характеризується чіткою, сповільненою вимовою майже всіх складів інтоногрупи. Іntenція мовця висловити своє захоплення кімнатою друга передається чергуванням низького передтакту та середньо-зниженого низхідного ядерного тону, що створює плавний ритм і допомагає слухачеві зосередитись на логічному центрі висловлення. При цьому, реалізація сприймається як емоційно насичена, перш за все, за рахунок контрастного прискорення темпу на останньому ненаголошеному складі – **liant**. Крім того, екстранизька передшкала та коротка перцептивна пауза на межі 1-ої та 2-ої синтагм підсилює схвильованість мовця. У свою чергу, позитивний інтервал на межі передтермінальної частини і ядра (**brilliant**), оформленого середньо-підвищеним низхідним тоном, дозволяє слухачеві декодувати комунікативний центр кліше. Зазначимо, що знижена гучність та помірний темп додають висловленню м'якого, доброзичливого звучання.

Ускладнення просодичної організації емоційних кліше свідчить про підвищення або зниження ступеня емоційної напруги висловлення, допомагає передати додаткові конотації. Встановлено, що емоційно експресивним висловленням притаманна просодична контрастність актуалізації ключових слів. Висловлення **Oh, it's so good to see you.**|| [Harry Potter], у якому мовець виражає щирю радість від зустрічі з близькою подругою, сприймалось аудиторією як емоційно насичене за рахунок емфатичного наголосу на інтенсифікаторі **so**, а також високого спадного термінального тону у завершені інтонаційної групи. Сплеск гучності й сповільнення темпу на **so**, та середній позитивний інтервал між передтактом і тактом робить це слово емоційним центром висловлення. Дещо відмінна картина просодичного оформлення властива висловленням, у яких мовець стримано виражає позитивні емоції. Наприклад: (1) **Proud to see you become the man you are.**|| (2) **I'm a happy man.**|| [Braveheart]. У наведеному прикладі мовець висловлює гордість і радість з приводу досягнень свого сина, що на рівні інтонації передається за допомогою середніх показників усіх її підсистем. Така просодична організація висловлень підтверджує припущення Дж. О'Коннора про вираження щирих почуттів та емоцій за допомогою середніх показників усіх підсистем інтонації [O'Connor: 268]. Підкреслимо, що обидва висловлення реалізуються у звуженому тональному діапазоні, який поєднується із середнім пониженням (1) та низьким спадним ядерним тоном (2). Помірні темп і гучність у сполученні із середнім негативним мелодійним інтервалом між передтермінальною частиною і ядром надають висловленням урочистого, щирого й водночас стриманого звучання. При цьому, ізохронність розподілу наголосів між повнозначними словами у висловленні (1) відбиває природну стриманість мовця, яка підсилюється рівним рухом тону на наголошених складах.

Простий ритм, властивий емоційним кліше, зареєстровано у його двох різновидах: легато й стакато. Функціонування легатоподібного ритму пов'язується із вираженням глибоких і щирих почуттів, коли, наприклад, мовець відверто висловлює своє зворушення високими моральними якостями співрозмовниці (**I never knew such people like you existed.** || **You are generous, sincere... -You are wonderful!** || [Dirty Rotten Scoundrels].

На відміну від аналізованого прикладу, висловленням, що передають позитивні почуття з приводу дещо неочікуваного перебігу подій, притаманним є простий стакатоподібний ритм. Так, у висловленні **Behold, Sammy! Life! Real life!** [Dirty Rotten Scoundrels] мовець виражає своє здивування й захоплення незнайомими і новими для нього реаліями стилю життя в країні свого перебування. Крім того, емоційні кліше, ідентифіковані як найбільш емоційно експресивні, характеризуються меншою кількістю наголошених складів, на яких зростає рівень їхньої промінантності. Для наочності проаналізуємо наступний приклад: **You have the most amazing effect on people.** [Coming to America]. У цьому висловленні перший (**You**) та ядерний склади (**effect**) виділено сильним наголосом у поєднанні із високими показниками гучності, помірним й сповільненим темпом. Реалізація захоплення супроводжується емфатичним наголосом, який припадає на емоційний центр висловлення (**amazing**) усередині інтонаційної групи, що пояснюється неконтрольованістю емоційної

реакції мовця. При цьому, спад емоційної напруги зафіксовано на комунікативно-смысловому центрі (**e ffect**), маркованого низьким спадним тоном у сполученні із середнім негативним інтервалом на стику ділянки “передтермінальна частина – ядро”, зниженням гучності й сповільненням темпу. Зазначимо, що відмінності інтонаційного оформлення емоційного й комунікативно-смысового центрів у межах емоційного кліше зумовлюється відвертістю та щирістю вираження позитивних емоцій, високим ступенем емоційного збудження мовця.

Аналіз динаміки розподілу наголосів у межах емоційних сценаріїв дозволив установити, що ритм органічно взаємодіє з усіма компонентами інтонації й забезпечує зв'язність і цілісність повідомлення. Наприклад: (1) **Date: Sunday, November thirteen, nineteen fifty five, seven zero one a.m.** (2) **Last night's time travel expedition was apparently a complete success!** (3) **Lightning struck the clock tower at ten zero four p.m. sending the necessary one twenty one gigawatts into the time vehicle, which vanished in a flash of light, leaving a pair of fire trails behind.** [Back to the Future].

У наведеному прикладі мовець аналізує й оцінює події минулої ночі. Незважаючи на подрібнене синтагматичне членування цього сценарію, він сприймається як спряжений в одне повідомлення, у якому позитивна емоція “радість” трансформуються у захоплення. Зазначимо, що логічна цілісність усіх компонентів сценарію досягається за рахунок складного ритму із сильно-, частково- та слабко наголошеними складами ритмогрупи. Такий ритмічний малюнок властивий емоційно насиченим висловленням, у яких ненаголошені склади групуються навколо наголошених за принципом лексичної зв'язності тексту. Завдяки цьому оформлюються логічні переходи від констатації фактів (**Date: Sunday, November thirteen, nineteen fifty five, seven zero one a.m.**) до інформативно найвагомішого висловлення (**Last night's time travel expedition was apparently a complete success!**), де актуалізується провідна емоція – радість. Крім того, про сильне емоційне збудження мовця свідчать неприродно чітка вимова наголошених складів висловлення (1) зазначеного сценарію, інтенсифікованих низьким спадним ядерним тоном. За рахунок паузи всередині інтонаційної групи висловлення (2) й надмірної кількості частково- та сильно наголошених складів відбувається сповільнення темпу в кульмінаційній частині сценарію. При цьому, перцептивно визначені прискорення темпу у фінальній частині сценарію, коротка пауза й середній негативний інтервал на стику емоційного центру сценарію та наступного висловлення забезпечують зв'язність домінуючої емоції радості та конотації – захоплення деталями подорожі у минуле.

Отже, аналіз розподілу наголосів в аналізованому прикладі свідчить, що емоційним сценарієм на позначення позитивних емоцій властивий хвилеподібний ритмічний малюнок, що відбиває градацію позитивних емоцій у процесі комунікації. Таким чином, розподіл наголосів у межах емоційного сценарію та просодичні засоби його реалізації функціонують як засіб комунікативно-змістовного об'єднання висловлень в єдине ціле, виділення його логічного й емоційного центру. У той же час перцептивно визначені модифікації темпу, гучності, висотно-тонального діапазону сприяють виділенню емоційно насичених компонентів висловлень на позначення позитивних емоцій. У межах емоційного сценарію промінантність наголошених складів досягається завдяки взаємодії фразового наголосу з іншими просодичними засобами. При цьому, ускладнення конфігурації мелодійного контуру висловлення, сповільнення/прискорення темпу, зниження/підвищення гучності маркує емоційно забарвлені лексичні та граматичні одиниці. У цілому, ритмічна будова емоційного сценарію здійснює вплив на емоційну сферу слухача під час сприйняття мовленнєвого повідомлення. Динамічне структурування сценарію, його регулярна і нерегулярна ритміка відбивають індивідуальні просодичні варіанти, що, на нашу думку, залежать від темпераменту й когнітивно-комунікативного досвіду мовця, та здатності контролювати свої емоції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Античные теории языка и стиля: Антология текстов / Под ред. О.М. Фрейденберга. – СПб.: Алетейя, 1996. – 368 с.
2. Борисова А.А. Восприятие эмоционального состояния человека по интонационному рисунку речи // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 25-34.

3. Джемс У. Что такое эмоция // Психология эмоций. Тексты / Под ред. В.К. Виллюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1984. – С. 83-92.
4. Изард К. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2002. – 464 с.
5. Красовська І.В. Лінгвокогнітивні ознаки англійських висловлень на позначення позитивних емоцій // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: Запорізький націонал. ун-т, 2005 – С. 146-154.
6. Кулиш Л.Ю. Психолінгвістическіе аспекти восприятия устной иноязычной речи (Зависимость восприятия от речевых характеристик говорящего): Автореф. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Киевский гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – К., 1984. – 48 с.
7. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1995. – 576 с.
8. Сократ; Платон; Аристотель; Юм; Шопенгауэр: Биографические повествования / Сост., общ. ред. и послесл. Н.Ф. Болдырева. – Челябинск: Урал, 1995. – 400 с.
9. Buck R. The Communication of Emotion. – 2nd print. – N.Y.; Guilford Press, 1986. – 391p.
10. Kitayama S. Impairment of perception by positive and negative effect // Cognition and Emotion – 1991. – No 5. – P. 255-274.
11. Laver J. Principles of Phonetics. – Cambridge: Cambridge University Press. – 1994. – 707 p.
12. O'Connor J. Phonetics. – L.: Penguin Books Ltd., 1984. – 320 p.
13. Van Lancker D., Kempler D. Comprehension of familiar phrases by left but not by right hemisphere damaged patients // Brain and Language – 1987. – No. 32. – P. 265-277